

обороту можна зарахувати тільки той сегмент договірних відносин, у яких хоча б одна сторона є суб'єктом господарської діяльності.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. №40-44. С. 356.
2. Іванов В., Маринич Л. Звичаєво-правові засади трудового найму в українському селі. *Персонал*. 2007. №2. URL: <http://www.personal.in.ua/article.php?id=449>.

Стець А.

*студент I курсу юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету
Науковий керівник: к. ю. н., доцент, доктор права
Українського Вільного Університету, завідувач кафедри
теорії та історії держави і права ТНЕУ Кравчук М.В.*

ОСОБЛИВОСТІ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ УКРАЇНИ В ДОБУ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО (ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Історико-правовий досвід українського державотворення є корисною і повчальною спадщиною для сучасного державного будівництва України. За твердженням М. Кравчука: «Особливо повчальними є уроки розбудови власної держави на початку ХХ століття: в добу Української Центральної Ради, Гетьманату П. Скоропадського, Директорії УНР, Західноукраїнської Народної Республіки. Зокрема він акцентує увагу, що «незнання правдивої історії українського народу є загрозою втрати незалежності Української держави». До цього зобов'язує й Указ президента України «Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917-1921 рр.», що цілком актуалізує дану тему [3, с. 55].

Отже, земельне питання – фундаментальна основа для державотворення і формування суспільства. Його намагались вирішити впродовж багатьох тисячоліть, проте бажаного ефективного результату не було. Гетьман П. Скоропадський перший державний діяч, хто підійшов до державно-правового реформування настільки поглиблено та зумів узгоджувати зовнішню та внутрішню політику. Ключовим та передуючим у реформування державно-правової системи було питання приватної власності та земельної. «Мій кінцевий ідеал – бачити Україну, вкриту одними тільки дрібними, високопродуктивними, власними господарствами», стверджував сам гетьман у своїх письмових мемуарах [7, с. 137]. Тобто, з його слів можна зрозуміти, що сам гетьман бажав лише світлого майбутнього для держави, та мріяв про створення великого прошарку середніх землевласників. Говорячи сучасною мовою, то це були б фермери. Так, фермери, оскільки, як відомо, Україна багата родючими землями, тому державник мріяв бачити країну саме такою. Отже, особливостями реформи було скасування загальнонародної власності та відновлення приватної власності на землях України.

Земельна реформа мала багато ступеневий характер. В основу реформи були покладені наступні принципи: Уряд брав на себе повну відповідальність за проведення реформи та її наслідки; запроваджено продаж ділянок

малоземельним селянам і козакам; планувалося створення Державного земельного фонду за рахунок державних, церковних, монастирських і частини приватних земель, проте з повним відшкодуванням їхнім власникам вартості відчужених ділянок; забезпечувалося створення економічно міцних господарств; організовувалася і забезпечувалася ефективна роботи цукрової промисловості як головного джерела багатства України; проводилося докорінне поліпшення справи дрібного сільськогосподарського кредиту [8].

Відповідно до цих принципів 14 червня 1918 було ухвалено Закон «Про право продажу та купівлі землі поза міськими оселями». У законі йшлося про те, що кожен власник сільськогосподарських та лісових маєтностей, котрі знаходяться на повітах, в тому числі й надільної землі, має право продажу їх без обмеження розміру. Куплені або прийняті в дар земельні ділянки не повинні були перевищувати 25 десятин. Протягом двох років товариство зобов'язувалося розмежувати куплену землю на відрубні ділянки між своїми членами. Передбачалося, що коли таке розмежування не відбудеться, то його проведуть відповідні повітові земельні комісії. Причому рішення комісій з цього питання вважались остаточними й оскарженню не підлягали [4].

29 квітня 1918 р. було проголошено маніфест – «Грамоту до всього українського народу», – в якому було проголошено, що право приватної власності як фундамент культури і цивілізації поновлюються повною мірою; всі розпорядження колишнього українського уряду, а також Тимчасового російського уряду, скасовувалися й анулювалися; чітко визначено механізм «вилучення у крупних землевласників земель за їх дійсною вартістю для наділення земельними ділянками малоземельних селян»; «права робітничого класу повністю і твердо гарантовані і забезпечені»; на економічно-фінансовому полі поновлена повна свобода торгівлі і відкривається широкий простір приватному підприємству та ініціативі [2].

Міністерство землеробства під час розробки плану реформування земельних відносин враховувало диспропорції в соціальній структурі сільськогосподарського виробництва. У жовтні п. р. було засновано Вищу земельну комісію, яку очолив сам П. Скоропадський. Посилена увага глави держави у той час до аграрного питання, пояснювалася його прагненням після жнив 1918 р., перерозподіли землі з метою забезпечити у 1919 р. кожному господарю працювати уже на власній землі [5, с. 71].

При уважному аналізі реформа мала дуже суперечливий характер щодо відносин селян і поміщиків-землевласників. У цей час селяни вже звикли до думки, що земля, яку їм надала Центральна Рада безкоштовно, належить їм, і повертати її ніхто не збирався, а тим більше викупляти. Стосовно великих землевласників, то вони, навпаки, не просто прагнули повернути свої землі та маєтки. Непевність такого становища селян та поміщиків викликала незадоволення з обох боків. За суттю це була ліберальна реформа, яка передбачала поступки як з селянського, так і панського боку, але ніхто на них йти не хотів. З перших же днів новий уряд розпочав заходи, щоб унормувати становище. Але це було йому не під силу. Справа в тому, що Україна перебувала «під контролем» німецько-австро-угорських військ, і ніякі самостійні кроки не могли бути. 10 вересня 1918р. був підписаний договір з Німеччиною про передачу їй 35% урожаю на Україні. Після цього (щоправда й до цього теж) почали створюватися і функціонувати каральні загони, що були

гарантом забезпечення закону від 8 липня про боротьбу з руїною у сільському господарстві, який відновлював своєрідну форму кріпацтва: селян насильницьки примушували обробляти панські землі [6].

Таким чином буржуазна аграрна реформа П. Скоропадського була спрямована на відновлення сільського господарства України, створення міцного класу хліборобів, які б отримали землю за викуп при посередництві держави шляхом парцеляції великих земельних маєтків. А всі організаційні ланки, що були створені для її впровадження, мали бути об'єктивними адміністративно-господарськими органами.

Однак провести в життя задуми уряду не вдалося. Українські історики неоднозначно оцінюють роль гетьмана в історії України. Одні вказують на 8 місяців порівняно стабільного життя України з квітня по грудень 1918 року, нормалізацію економіки, запуск українських шкіл, театру, університетів та академії наук. Інші критикують його політику за різке зближення з російськими політичними колами в останні місяці правління. Це частково і призвело до антигетьманського повстання на чолі з С. Петлюрою та В. Винниченком [7].

Написані гетьманом впродовж 1919 р. мемуари дають гарне підґрунтя для роздумів для сучасних українців [7, с. 12]. У них Павло Скоропадський виклав своє бачення на низку ключових проблем становлення України, які й зараз видаються актуальними. Гетьман розумів, що аграрна реформа – це не тільки стрижень аграрної політики, а й домінуючий фактор для стабільного державного ладу.

Аналізуючи причини падіння Української Держави, П. Скоропадський самостійно визнав прорахунки у внутрішній політиці. Він наголошував, що поміщики «хотіли не тільки до копійки отримати все що в них було взято або знищено під час аграрних безпорядків, але й були випадки, коли нерідко суми всіх збитків вони перебільшували». Якщо перефразувати слова П. Скоропадського, то Господь не дав йому сили і часу здійснити задумати, в тому числі і земельну реформу [7, с. 378].

Отже, «гетьман Павло Скоропадський виявився одним із найбільших державотворців серед тогочасних очільників України» [8]. Проте, було багато невдач та неправильних дій, які привели до поразки. На нашу думку, причинами прорахунків є наступне: Уряд Української Держави виявився не готовим до здійснення повномасштабного фінансового та технологічного забезпечення земельної реформи. Основними чинниками невдалого проведення земельної реформи в період Гетьманату були: брак часу для здійснення масштабної реформи; українське селянство під впливом безоплатної «соціалізації» землі не виявило готовності беззастережно вкладати в неї свої кошти; П. Скоропадський та уряд піддалися тиску впливових організацій; окупація українських земель породжувала залежність гетьманського уряду від держав Четверного союзу. Таким чином упущення гетьманської влади в проведенні земельної реформи стали однією із причин її поразки.

Список використаних джерел

1. Гетьман П. Скоропадський. URL. <https://history.vn.ua/article1/pq3sq.html>.
2. «Грамота до всього українського народу» від 29 квітня 1918 р. Державний вісник 1918. 16 травня.

3. Кравчук М. В. Державотворення України в період Гетьманату П. Скоропадського та особливості його військового будівництва (квітень – грудень 1918 р.). Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції*. м. Тернопіль. Тернопільський національний економічний університет. 5-6 квітня 2019 р. Тернопіль: Економічна думка. 2019. Том 1. С. 55-62.
4. Мироненко О. М. Земельна реформа П. Скоропадського. URL. http://www.history.org.ua/?termin=Zemelni_reformy_Skoropadskogo.
5. Пиріг Р. Я. Земельна реформа гетьмана Павла Скоропадського: спроби проведення та причини невдач. *Український історичний журнал*. 2006. №3. С.68-84.
6. Пиріг Р.Я. Державна служба Гетьманату Павла Скоропадського (квітень-грудень 1918 р.). *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. 2009. №15. С.66-95.
7. Скоропадський П. Спогади. К.: Філадельфія, 1995, 492 с.
8. Цалик С. Як починався гетьманат Павла Скоропадського. К.: BBC news Україна, 2018. URL. <https://www.bbc.com/ukrainian/blog-history-43920378>.

Сапужак С.

*студентка I курсу юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету
Науковий керівник: к. ю. н., доцент, доктор права
Українського Вільного Університету, завідувач кафедри
теорії та історії держави і права ТНЕУ Кравчук М.В.*

ЛЮДИНА ТА ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Останнім часом на різних рівнях і з різних приводів часто вживають терміни «демократична держава», «правова держава», «громадянське суспільство». При цьому одні виходять з бажання підкреслити, що проголосивши себе суверенною і незалежною, Україна стала й демократичною правовою державою, а інші – з прагнення довести, що побудова такої держави є справою більш віддаленої перспективи і залежить від розвитку суспільства в Україні.

Сьогодні, коли Україна рухається у напрямку запровадження демократичних стандартів життя, вивчення концепту громадянського суспільства та місця людини в ній є надзвичайно актуальним. Адже, лише спираючись на теоретичне наукове підґрунтя, можна ефективно прогнозувати та керувати реальними суспільними процесами.

Вважаємо, що розбудова української демократичної держави, яка прагне стати повноправним членом Європейського співтовариства, не буде завершеною без реалізації етапу формування громадянського суспільства.

Так, за авторитетним зауваженням Хельмута Анхайєра у світі досі не знайдено загальноприйнятих адекватних концептуальних та методологічних констант для обговорення громадянського суспільства [1, с. 33], що цілком підтверджується й оглядом майже трьох десятків зазначених публікацій 2014 – 2017 рр. Це не є дивним, адже концепт «громадянського суспільства» є настільки широким та всеосяжним, що є надзвичайно складним завданням